

CRKVICA I EREMITAŽA SV. JERE NA MARJANU

DUŠKO KEČKEMET

Među marjanskim crkvicama posebnu pažnju privlači ona sv. Jere, kako svojim naročitim slikovitim smještajem, zajedno sa spiljom-eremitažom, tako i umjetničkim spomenicima i historijskim podacima u vezi s njom.

Da li je crkva bila prvotno, u Srednjem vijeku, posvećena sv. Cirijaku, a zatim sv. Jerolimu, ili je pak odmah bila posvećena sv. Jerolimu, dok se oratorij sv. Cirijaka nalazio zasebno u obližnjoj pećini, ne može se pouzdano utvrditi zbog pomanjkanja dokumenata.

Tradicija povezuje ovaj lokalitet, točnije eremitažu, s likom sv. Jerolima, omiljelim patronom Splitskana još od Srednjeg vijeka, s pustinjakom i crkvenim piscem, koji je savjetovao svom prijatelju Heliodoru, hoteći ga utješiti nakon smrti njegovog sina Nepocijana, da traži utjehu u samoći dalmatinskih otoka,¹⁾ iako za tu tradiciju nema nikakvih historijskih dokaza. Sv. Cyriak je, po legendi, »oslobodio od vraga« Dioklecijanovu kćer Artemiju, ili točnije Valeriju, koji ju je bio opsjednuo.²⁾

Brdo Marjan spominje se u dokumentima prvi put u VIII. ili IX. st. u oporuci splitskog priora Petra kao »Marulianus«.³⁾ Toma Arhidakon ga, baš prema procesijama koje su obavljane svake godine do tog svetišta zove »Mons Kyrieleyson«.⁴⁾ Tradicija tih hodočašća do sv. Jere održala se stoljećima i bila je živa još prvih decenija ovog stoljeća u vidu križnog puta, t. zv. »marčanih petaka«.⁵⁾

1) I. Delalle — U. Girometta: Marjan, str. 15.

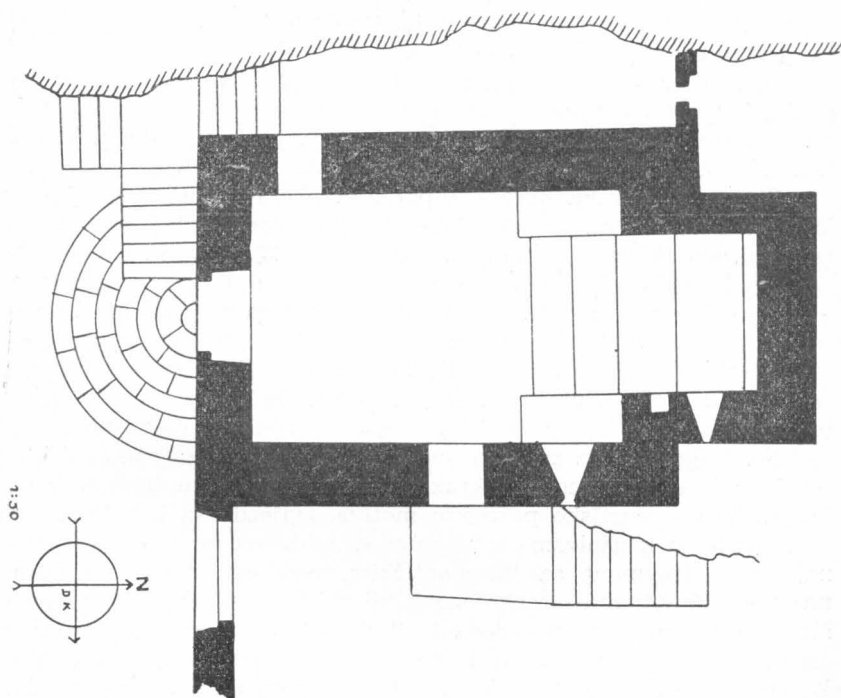
2) F. Bulić: Novi doprinos dodatku Pučke priče o mjestu rođenja cara Dioklecijana... Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, G. XLVI, str. 117, Split 1923.

3) M. Horvat: Oporuka priora Petra. Rad Jugosl. akademije 283, Zagreb 1951., str. 124; Lj. Karaman: M. Horvat, Oporuka priora Petra. Historijski zbornik, G. V., br. 1—2, str. III, Zagreb 1952.

4) Thomas Archidiaconus: Historia Salonitana, ed. Rački, gl. XVIII, str. 61, 62, Zagreb 1894.

5) I. Kovačić: Zbornik. Marčeni petki. I. dio, str. 61. Split 1958. Rukopis u Muzeju grada Splita.

Pričajući o izdajstvu splitskog nadbiskupa Manasesa, koji je oko 1112. god. htio predati Split Ugrima, i to baš prigodom godišnjeg hodočašća građana oratoriju sv. Cirijska (ili sv. Jerolima) na Marjanu, spominje Toma taj datum i taj lokalitet na Marjanu kao svečanost posvećenja nekog oratorija, koji se nalazio u liticama brda nazvanog Kirielejson («... Indicta igitur, solempnitate consecrationis cuiusdam oratorii, quod erat in rupibus montis Kyrieleyson appellati».)⁶⁾ Farlati pretpostavlja, da je taj oratorij bio na mjestu sadašnje crkvice sv. Jere («Huic aedificulae olim ab S. Cyriaco titulum impositum fuisse ferunt: nunc S. Hieronymi titulo subest».)⁷⁾ U prilog tvrdnji da se oratorij sv. Cirijska nalazio u samoj spilji, a ne pred njom, govore oznake njegovog mjesta u dokumentima Kaptolskog arhiva u raznim stoljećima, kao »in spelunca«, »in grotta«, »in rupibus montis Margliani«.⁸⁾

40. Tlocrt renesansne crkvice sv. Jere na Marjanu (snimio D. Kečkemet)

⁶⁾ Thomas Arch.: O. c.

⁷⁾ D. Farlati: *Illyricum Sacrum*, III, str. 169. Venecija 1765.

⁸⁾ N. K(alogjera): *Vodj po Marjanu*. Jugoslavenski narod, Split, 11. II. 1923.

Današnja crkvice sv. Jerolima, kao i zidano pročelje kojim je zatvorena susjedna spilja, potječu iz druge polovice XV. stoljeća i nisu poznati tragovi prethodnih gradnji. Vjerojatno je eremitaža sa crkvicom bila koncem Srednjeg vijeka zapuštena, možda srušena ili popaljena, a nove su sagrađene kad je pustinjački život u doba Renesanse opet oživio.⁹⁾ Ipak sam, tražeći na licu mjesta bilo koji trag ranijih građevina, u dokumentima često spominjanih, otkrio jedan ornamentirani građevni fragmenat, upotrebljen kao dio ploče za stepenice, koje vode do sporednog, južnog ulaza današnje crkvice. Radi se o gornjoj polovici jednostavno i rustično ukrašene ploče, kojoj nedostaje njena desna četvrtina. Ornament, koji bi čitavoj ploči u osnovi pružio oblik stele, sastoji se od zabata u kojemu se nalazi krug s upisanom šesterokrakom zvijezdom i manjim krugom u lijevom uglu nad njim, dok desni analogni nedostaje. Vjerojatno se radilo o dijelu oltarne pregrade, ali možda i o kojem drugom dijelu crkvenog namještaja, što je teško na temelju samog ovog fragmenta s pouzdanjem zaključiti.

Ornament je vrlo jednostavno stiliziran i rustičan, rađen na lošijem kamenu i dosta izlizan. Linije ni krugovi nisu pravilni kao na antičkim i renesansnim ornamentima, zvijezda upisana u krugu bez vrhova je, a kraci nisu potpuno jednaki ni simetrični.

Čitava ta rustika obrade i potpuna neplastičnost »rezanja« u kamenu podsjeća na slične radove »kovača« bosanskih i ostalih naših srednjovjekovnih i novovjekovnih stećaka, kojih ima i u najbližoj okolini Splita (Kaštelansko polje, Kozjak, Poljica). Ipak postoji nekoliko osnovnih razlika između sličnog ukrasa na stećcima i ovog na ovom fragmentu. Gotovo svi slični motivi na stećcima prvenstveno su biljnog, cvijetnog porijekla, s naglašenim laticama, koje imaju središnji dio uži, a periferni širi, u većini slučajeva s naglašenom točkom u sredini, dok je broj latica obično sedam ili osam.¹⁰⁾

Na fragmentu iz sv. Jere motiv je zvjezdolikog geometrijskog porijekla, šestarom ucrtanih krakova zvijezde jednake debljine s oba kraja. To geometrijsko porijeklo motiva, zvijezda sa šest krakova, uokvirenje sa kružnicama u slobodnim uglovima mnogo više povezuje ovaj fragment sa kasnoantičkim, odnosno starokršćanskim, nadgrobnim stelama i sarkofazima, ili dijelovima crkvenog namještaja, poput oltarnih pregrada i sl. Primitivnost izrade, površnost crteža, loša vrst kamena, sve to ne govori za jedan provincijski oblik kasnoantičke ornamentike, jer u Saloni i Splitu ne nalazimo u doba rimskog carstva tako istaknutu provincijsku rustičnost, već za datiranje ornamentiranog fragmenta, odnosno za gradnju prvotne crkvice, kojoj je on pripadao, u doba ranijeg Srednjeg vijeka, kada se

⁹⁾ Lj. Karaman: Marjanske crkvice. Novo doba, Split, 26. III. 1932.

¹⁰⁾ Vidi na pr.: Š. Bešlagić: Kupres. Srednjovjekovni nadgrobnici. Sarajevo 1954. Sl. 4, 8, 26, 31, 54a, 55, 56, 97, 101; A. Benac: Olovo. Beograd 1951. Sl. 1a, b, 2b, 5a, b, 8, 11, 13, 15b, 27, 43, 50a, b, 51, 52a, 53.

još oblici romanike, tako izrazite i bogate u XIII. stoljeću u Splitu. nisu razvili, a degenerirane reminiscence na antiku su žive. Stanovita rustičnost može se objasniti i skromnošću same crkvice i njenim smještajem u polju izvan grada, ali ne u tolikoj mjeri, kad znademo da u crkvi, koja se kasnije na njenom mjestu sagradila, sam Aleši potpisuje svoje djelo.

U građevnom materijalu današnje crkvice, ogradnog zida, stepenica i zida pećine zacijelo će biti uzidano još fragmenata te prethodne crkvice sv. Jerolima ili Cirijska, koju možemo poistovjetiti kronološki s onom, koju Toma spominje opisujući hodočašće Splitskana početkom XII. st., a na jednu od godišnjica posvećenja spomenutog oratorija.

Današnja crkvice sv. Jerolima građena je sredinom druge polovice XV. stoljeća, a završena vjerojatno 1480. g. kad je Andrija Aleši načinio i potpisao oltar sa skulpturama. Crkva je jednobrodna, manjih dimenzija, gotičkog svoda, s apsidom bačvastog svoda, koju skoro potpuno popunjava oltar. Osim prednjeg ulaza, s jednostavno profiliranim dovratnicima i nadvratnikom, postoji s južne strane i sporedni ulaz. Pošto se crkvice nalazi na strmom terenu, do oba ulaza vode stepenice, od kojih su one na pročelju polukružnog oblika. Manja pomoćna vrata vode sa sjeverne strane iz crkvice u prolaz između nje i hridina uz koje se nalazi.

Nad pročeljem je zvonik na preslicu, s gotičkim lukom. Nad vratima, na mjestu uobičajene ruže, je transena s perforacijom četverolisne djeteline i četiri kružna otvora u uglovima.

Profilacija transene, portala i konsola pilastara zvonika pokazuju, uz ostatke gotičkih oblika, i jednostavnost i čistoću renesansnog oblika.

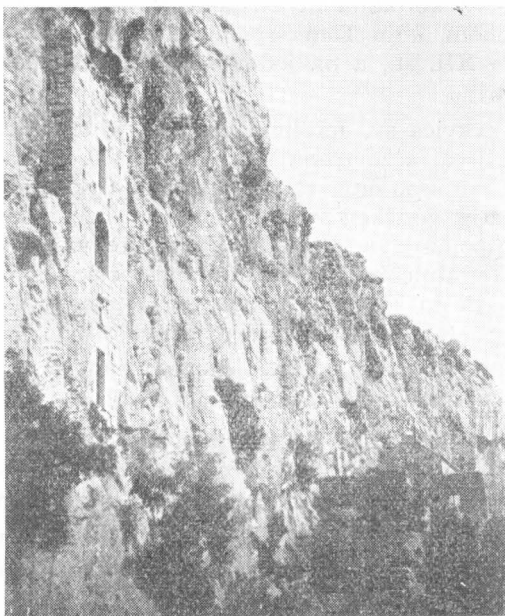
Uz desni dovratnik južnih i zapadnih vrata uzidane su škropionice, također u prelaznom gotičko-renesansnom stilu.

Iako prelomljeni svod u unutrašnjosti crkvice odaje gotički stil, čitava klesarska i kiparska ornamentika izvedena je u renesansnom stilu, s uočljivim oznakama djela Andrije Alešija, ali i stanovitim gotičkim retardacijama radionice Jurja Dalmatinca.

Renesansni je jednostavni kameni vijenac s motivom bastona, što teče naokolo čitave crkvice, prigodom restauracije neukusno prebojen u imitaciji mramora. Još je izrazitije alešijevski renesansni motiv, s jasnim reminiscencama na antiku (Dioklecijanova palača), kocaka i ovulusa na vijencu nad oltarem i vijencu, koji tvori okvir središnjeg reljefa sa sv. Jerolimom. Polukapiteli nad pilastrima, koji podržavaju glavni vijenac i dijele polja reljefa sa skulpturama pokazuju oznake gotičkih lisnih kapitela s ružicama na abakusima na srednjovjekovnom zvoniku splitske katedrale, što možemo

obrazložiti i time, da je i Aleši sudjelovao na restauraciji spomenutog zvonika.¹¹⁾

Reljefi u kamenu prikazuju Ivana Krstitelja, sv. Jerolima u spilji i sv. Antuna, a u luneti nad vijencem je motiv oplakivanja Krista. Reljefi su naknadno obojeni, ali vjerojatno na temelju tragova prvotnog bojenja, što nije potpuno u skladu s renesansnom monohromnom skulpturom, ali jest s gotičko-renesansnom polihrom-

41. Pogled na Karepićeve kulu i crkvicu sv. Jere na Marjanu

nom skulpturom radionice Jurja Dalmatinca. Sadržajno i stilski vrlo sličan motiv Oplakivanja nalazi se u luneti s istim renesansnim vijencem u drugoj marjanskoj kapelici *Gospe od sedam žalosti*, s tipično jurjevskim anđelima s bakljama sa strane, a oslikanom Kalvarijem na pozadini skulptura.¹²⁾ Slično Oplakivanje, s jačim utjecajem Firentinčeve škole, nalazilo se na portalu nekadašnjeg Arnirovog samostana u Splitu, a danas je u Muzeju grada Splita.¹³⁾

¹¹⁾ P. Kolendić: Aleši i Firentinac na Tremittima. Glasnik skopskog naučnog društva sv. 1. str. 207. Skoplje 1925; D. Kečkemet: Restauracija zvonika splitske katedrale. Zbornik zaštite spomenika kulture, knj. VI—VII, str. 40. Beograd 1957.

¹²⁾ D. Kečkemet: Renesansna klesarsko-kiparska djela u Splitu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, sv. 7, str. 81. Split 1953.

¹³⁾ O. c. str. 80.

Od skulptura na oltaru najzanimljivija je ona središnja sv. Jerolima.¹⁴⁾ Djelo je izveo majstor Andrija Aleši 1480. godine,¹⁵⁾ koji je već duže živio u Splitu, nakon zajedničkog rada s Nikolom Firentincem i nakon radova na restauriranju zvonika splitske katedrale. O tome govori i natpis pod retablom, kojim kipar (lapidida) Andrija Aleši dariva oltar 1480. god. svećeniku Ivanu, takmacu božanskog Jerolima, vjerojatno jednom pustinjaku iz obitelji Nadali:

P(RES)B(ITE)RO IOANNI DIVI HIERONIMI EMVLO. ANDREAS.
LAPICIDA. DONO. MCCCCLXXX

Crkvice sv. Jerolima zanimljiva je i zbog svojih renesansnih i baroknih slika „osrednjih radova nepoznatih autora.“ Za četiri slike s obje strane crkvenog svoda nemamo određenih podataka, do usmene tradicije, koja kaže da su bili radovi ne naročite slikarske

42. Gotička kropionica crkvice sv. Jere na Marjanu

¹⁴⁾ K. Prijatelj: Andrija Aleši u Splitu. Izdanje Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, sv. 5, str. 47—48. Split 1948.

¹⁵⁾ N. Kalogjera čita godinu koja završava sa tri uspravne crte prekrizene zajedničkom trećom vodoravnom, kao 1453. O. c.

kvalitete, ali vrlo bujne mašte, da su djelovale impresivno, a prikazivale su prizore iz pakla. Stare slike su u razdoblju između dva rata, zbog navodne trošnosti, uklonjene i zamijenjene novima splitskog slikara i kipara Ivana Mirkovića, prema istom, sadržaju.¹⁶⁾

Iako su sve sačuvane slike vrlo trošne i potamnjele, izdvajaju se četiri renesansna rada, stilski datirana oko 1500. godine, dvije slike na platnu, *Polaganje u grob* i *Napasti sv. Antuna Pustinjaka* i dvije na drvu s portretima nekog biskupa i nekog mladog sveca. O njima je opširno pisao K. Prijatelj u radnji o slikama domaće škole XV. st. u Splitu.¹⁷⁾

Ostale slike, kasnijeg datuma, rađene su na drvetu i ugrađene u oplatu crkvice u nizu na oba njena duža zida. Počevši lijevo od ulaza, one prikazuju motive: *Magdalena pere noge Kristu*, *Krist pred Pilatom*, *Šimun pomaže Kristu nositi križ*, *Svlačenje Krista na Kalvariji*, *Petar siječe uho vojniku na Maslinovoj gori*, *Molitva na Maslinovoj gori*, *Uskršnuće*, *Krist se ukazuje Mariji Magdaleni*, *Krist se ukazuje Tomi*, *Uzašašće*. Stručnim čišćenjem te bi slike dobile ne samo na efektu, već bi se tek nakon toga mogle detaljno analizirati i vrednovati.

Pažnju više privlači velika slika na platnu na triumfalnom luku crkvice, određena gore oblikom gotičkog luka svoda crkve, a dolje bačvastog luka apside, također loše ušćuvana. To je barokni rad iz početka XVIII. st. U gornjem dijelu prikazano je *Marijino navještenje*, kompozicijski i koloristički vješto izvedeno, a u donjim dijelovima su u baroknim kartušama portreti kanonika i generalnog vikara *Petra Natalisa* iz 1717. godine i vojničkog tribuna *Bar-tula Manganonusa* s natpisima:

CVSTODI NOS DOMINE, VT PVPILLAM OCULI,
SVB VMBRA ALARVM TVARVM PROTEGE NOS,
PETRVS NATALIS
CANONICVS
VICARIVS GENERALIS
SIC EXORAT
A. D.
MDCCXVII

Pod portretom je grb obitelji Natalis: golubica s maslinovom grančicom u kljunu, a nad njom mjesec s dvije zvijezde.

ANNVNCIATIO TVA SIT VITA MEA
IN GLORIA DEI.
BARTOLOMAEVVS MANGANONVS
BERGOMENSIS
TRIBVNVS MILITVM
SIC ORAT
(AT)CQVE IMPLORAT

¹⁶⁾ Lj. Karaman: Marjanske crkvice.

¹⁷⁾ K. Prijatelj: Slike domaće škole XV. stoljeća u Splitu. Split 1951, str. 15—17.

Tipično renesansni duh pustinjaštva i ljubavi prema prirodi tumače dva natpisa na drvu, od kojih je prvi s tri mrtvačke glave, nad južnim vratima u crkvi:

OMNIA PRETEREVNT PRETER AMARE DEVM

i drugi, citat iz sv. Jeronima, nad zapadnim vratima:

MICHI. OPIDVM. CARCER. SOLITVDO. PARADISVS. E(ST)
JERON(I)MUS

Na koru crkvice je slika sv. *Jerolima*, rad splitskog slikara P. Vučetića iz 1921. god. Veća uljena slika sv. *Jerolima*, rad kipara Ivana Meštrovića, nastala u vrijeme Drugog svjetskog rata, koju je autor poklonio Bratovštini sv. Jere za spomenutu crkvicu, nije zbog sigurnosti i prevelikih dimenzija privremeno smještena u nju, već u sakristiju katedrale.

U crkvenom podu je manja nadgrobna ploča pustinjaka Jerolima Natalisa:

SEPOLTVRA
DI ME HIERO
NIMO NADA
LI. ROMITO
1616

Crkvice sv. *Jerolima* je sa susjednom spiljom i dvorištem tvorila ograđenu cjelinu, donekle utvrđenu u slučaju napada Turaka, koji su za Kandijskih ratova često pustošili polja oko Splita i jednom prilikom čak ubili pustinjaka eremitaže sv. Nikole na Marjanu. S istočne strane ograđeno je dvorište manjim zidom s vratima između crkvice i visokih klisura nad njom i zidom s ulaznim vratima između crkvice i provalije pod njom. Nad tim vratima izvana uzidan je poznati renesansni reljef sv. *Ivana*, rađen skoro potpuno u antičkom duhu, pod izravnim utjecajem antičkih skulptura obližnje Salone. Njega je u naučnoj literaturi obradio O. Kutschera-Woborski.¹⁸⁾

Na zapadnoj strani dvorišta nalazi se cisterna s jednostavnom krunom bunara i kamenim stolom s klupama oko njega. Sa zapadne strane, gdje je bio moguć prilaz, dizao se također zid, koji je tek djelomično sačuvan. Na toj strani dvorišta bila je prislonjena uz strmu klisuru neka pomoćna jednostrešna zgrada, što se može zaključiti po rupama za krovne grede u živoj stijeni i ostacima žbuke na mjestima gdje se krov dodirivao sa stijenom.

Posebnu pažnju u tom skromnom eremitažnom sklopu privlači sama pećina. To je visoki procjep u okomitoj klisuri (t. zv. »Santinine stine«). On je s južne strane zatvoren zidom, dok se u unu-

¹⁸⁾ O. v. Kutschera-Woborski: Das Giovanninorelief des Spalatiner Vorgebirges. — Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes, str. 1—43. Wien 1918. Recenzija: Lj. Karaman: Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku. G. XLV, str. 112—117. Split 1922.

trašnjosti nešto širi i tako tvori prostor podijeljen danas na dva kata, dok je prije bio podijeljen na tri kata, kako se vidi po rupama u živom kamenu unutrašnjosti pećine i po vanjskoj podjeli prozora na zidu.

Od dvorišta vode stepenice, djelomično zidane, a djelomično udubene u samoj stijeni, do nižeg ogradnog zida pred samom pećinom s vratima, kojima luk još odaje gotički oblik, kao i onaj središnjeg najvećeg prozora na zidu pećine. Vrata pećine i ostala dva prozora su jednostavna, bez kakve stilske oznake. U manjoj istočnoj pećini, na katu, uređeno je ognjište, spojeno s glavnom prostorijom, sa zidanim dimnjakom, slikovito sljubljenim sa samim stijenama. Nad pećinom se dižu okomite stijene još desetak metara do vrha.

U samoj pećini nema nikakvih natpisa ni građevnih ili ukrašnih detalja, ali pretpostavljam, da se u jednoj udubini u živoj stijeni u glavnoj prostoriji nalazila ploča s natpisom, koja je danas uzidana na sjevernoj strani dvorišta, pod stepenicama što vode u pećinu.

Ploča je vrlo trošna, slova su na mjestima nestala, a desni manji dio, zajedno s natpisom, nedostaje. Baš zbog teške čitljivosti nisu njezin tekst objavili oni, koji su pisali o eremitaži sv. Jerolima, iako je ona spomen na pregradnju ili restauraciju skloništa (gostinjsca, »albergo«), koju je izveo Jerolim Natalis i iako se na njoj na jednom teže čitljivom dijelu spominju Slaveni (Hrvati), među koje se ubraja i sam Natalis. On tu jasno veli za sebe i svoje sugrađane i sunarodnjake »NOI SLAVONI«, iako je Split tada bio pod mletačkom vlašću, što uostalom nije izuzetan slučaj.

Na temelju današnjeg stanja natpisa, fotografije koje sam načinio pred petnaestak godina i prijepisa, što ga je načinio Splićanin Dujam Srećko Karaman u svom rukopisnom djelu o splitskim plemićkim obiteljima i spomenicima osamdesetih godina prošlog stoljeća,¹⁹⁾ može se pročitati i dopuniti natpis na slijedeći način, time da posljednji njegov dio, zbog većih oštećenja, ipak ostaje nepotpuno razumljiv:

(I)N HONOR' E' GL(ORIA)
DELL' AVOCATA(NOSTRA)
DEL CIEL' IMPER(ATRICE)
MOSSO DAL (DI)VO(TO) . . .
IO GIROLA(MO) FIG(LIO)
DI VALERI(O) (N)ATAL(I)
HOR' ETE(RNA) SPERO
ST' HVM(IL)' ALBERGO

¹⁹⁾ D. S. Karaman: *Il Re d'Armi di Spalato* vol. I, str. 826. Rukopis u Muzeju grada Splita. On ipak neka slova čita netočno, a neka oštećena mjesta proizvoljno dopunja.

PER DAR' IN SANT' AN . . .
QVAL' PER SVA SANTIT(A)
DI NOI SLAVONIT . . .
PREGA E SEG . . .
DEL PRE . . .

Obitelj *Natalis* navodi se na više natpisa u sv. Jere na Marjanu. Među splitskim plemstvom nalazimo je u XVI. st. pod imenom Nadali, Natali, Natalis, de Natalibus i sl., a i pod našim imenom Božičević. Imala je patronat nad crkvicom i eremitažom sv. Jerolima i pravo birati pustinjaka, a i sama ih je iz svoje obitelji dala nekoliko. Godine 1504. spominje se rektor i pustinjač sv. Jere don Duje de Balestris (Balistrilić), kum Marka Marulića, kome on posvećuje svoju »Juditu« i koji je primio na dar od Alešija neko zemljište za crkvu sv. Jere; god. 1516. rektor sv. Cirijaka je Luka Morčić.²⁰ 1632. god. umire od kapi romita sv. Jere Šime Poklepović i ukapaju ga u istoj crkvici.²¹)

Ali najviše pustinjaka sv. Jere bilo je iz same obitelji Natalis, u kojoj je i inače bilo dosta svećenika. U svakoj njihovoj generaciji nekoliko članova nosi ime Jerolim (Hieronimus, Gerolimo).

Tako je splitski plemić i kanonik *Jerolim Natalis* (r. 1584., u. 1663.)²²) dao načiniti sebi grob iza glavnog oltara u katedrali s natpisom:

HIERONIMV DE NATALIBVS
PATRITIVS AC OLIM
CANONICVS IN PROPRIA PATRIA
SIBI SOLI AETATE CONFIECIO
HOC MON(UMEN)TVM P. FECIT

Grb je isti obitelji Natalis, kao na slici u sv. Jerolima na Marjanu, s inicijalima:

H. N. C. S.

(Hieronimus Natalis Canonicus Spalatensis)

Taj kanonik Jerolim Natalis vjerojatno je identičan s romitom Jerolimom (Hieronimo Nadali), koji je sebi 1616. god. načinio u crkvici sv. Jere grob i postavio natpis.

Najistaknutiji član te obitelji u XVII. st. bio je *Šimun Natali* soprakomit bračke galije, jer su Natalisi bili plemići splitski i brački. Kako se može utvrditi iz matičnih knjiga rođenih i umrlih splitske župe, on je imao pet sinova i pet kćeri, od kojih je Valerio Natalis (r. 1660)²³) najvažniji za nastavak te loze. Valerijev

²⁰) N. Kalogjera: Vođ po Marjanu. C. Fisković, Prilog životopisu Marka Marula Pečenića. Republika VI, br. 4, str. 197. Zagreb 1950.

²¹) Ibidem.

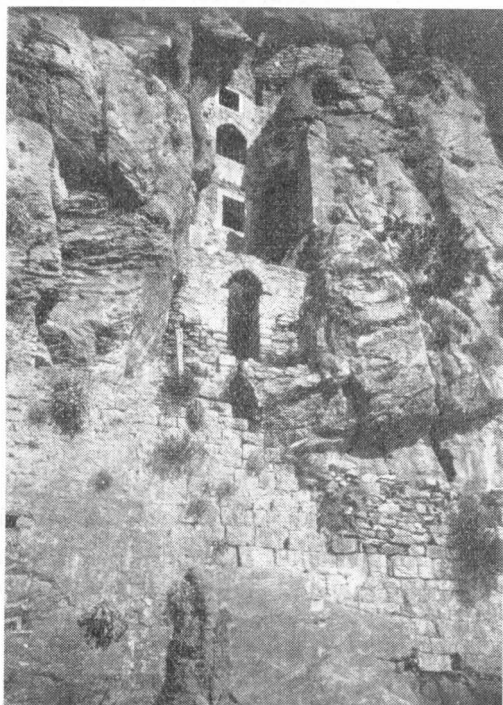
²²) Matične knjige splitske župe. Knjiga mrtvih II. str. 214 b. Arhiv grada Splita.

sin je *Jerolim* (r. 1699, u. 1745)²⁴) koji je postavio već navedeni natpis u spilji sv. Jere, kasnije prenesen pred nju.

Prezime je na njemu potpuno nečitljivo, ali baš po njegovu imenu, imenu oca i stilu slova, koji se podudara s vremenom života *Jerolima Natalisa*, mogu se oni poistovjetiti.

Konačno *Petar Natalis*, koji je prikazan na portretu u crkvi sv. Jere, bio je kanonik i arhidj. vikar, rođen je oko 1653., a umro 1727.²⁵)

U XIX. stoljeću obitelj *Natalis* u Splitu potpuno je osiromašila. U gradu su imali kao laički juspatronat crkvicu sv. Anastazije i jednu kućicu, koja je bila namijenjena romitima sv. *Jerolima*, kada bi dolazili s *Marjana* u grad skupljati milostinju ili nabavljati hranu, da mogu prenoćiti.²⁶)

43. Pustinjački stan kraj crkvice sv. Jere na Marjanu

²³) Knjiga rođenih IV, str. 94 b.

²⁴) Knjiga rođenih, str. 55, knjiga mrtvih, str. 30.

²⁵) Knjiga umrlih V, str. 7.

²⁶) »La Chiesetta di Santa Anastasia situata in questa Citta appartenente al Benefizio semplice di laico juspatronato familiare della Casa Nadali di Primigenio diritto di questo venerabile Capitolo...«

Crkva sv. Jere imala je i svoju bratovštinu, premda nam nisu sačuvani neki stariji dokumenti, koji bi nju spominjali, kao na pr. onu pomoraca susjedne crkvice sv. Nikole na Marjanu iz XIV. stoljeća.²⁷⁾ Pravilnik Bratovštine sv. Jere tiskan je 1859. godine,²⁸⁾ a god. 1918. spojila se s bratovštinom Gospe od Zdravlja.²⁹⁾

Crkvice i eremitaža sv. Jerolima nisu ni nakon gradnje u XV. stoljeću zadržale uvijek potpuno isti oblik. Popravci i restauracije izvršeni su u više navrata. Tako prema spomenutom natpisu zaključujemo, da je znatniji zahvat na popravku ili nekoj dogradnji učinio Jerolim Natalis početkom XVIII. stoljeća. XX. stoljeće zahtjevalo je i crkvicu i pećinu u prilično ruševnom i zapuštenom stanju, što vidimo na starijim sačuvanim fotografijama, pa je nakon Prvog svjetskog rata, na poticaj Pokrajinskog konzervatora, popravljen radikalnije crkvice i njena okolina i načinjen put do nje, koji je spaja s novom marjanskom cestom.³⁰⁾

Ta i kasnija uređivanja unutrašnjosti crkvice, gradnja zidova, stepenica i željeznih ograda oko nje i spilje, betoniranje poda u spilji, njeno zatvaranje, uklanjanje starih slika s prizorima pakla i njihova zamjena s novima I. Mirkovića pridonijeli su ušćivanosti i boljoj pristupačnosti tog privlačnog ambijenta, ali su mu i oduzeli znatan dio originalne slikovitosti i prilagođenosti osebujnoj prirodnoj okolini.

U neposrednoj blizini eremitaže sv. Jere, u sličnom okomitom procjepu iste hridi, nalazi se kula, koja je služila za obranu i sklapanje poljskih radnika obližnjih zemalja u slučaju napadaja Turaka ili gusara. Pročelje i manji dijelovi bočnih zidova izrađeni su od kamena, dok se za ostalo koristilo prirodnu pećinu, uključujući i svod građevine. Bila je podijeljena u tri kata, t. j. prizemlje i dva poda, a dubina najveće prostorije nije bila veća od dva metra. Na pročelju su dva prozora i vrata, a sa svake strane još po jedan prozor. Vrata i svi prozori jednostavni su, bez ikakvih ukrasnih stilskih elemenata, dok je prozor prvog kata veći i širi i ima kasnogotički vitičasti luk nadvratnika, sličan onome na pećini sv. Jere. Vrata su načinjena na strmoj hridi, naknadno još

Spomenuta kućica služi »... per notturno ricovero degli Eremiti stanpianti nell'Eremo di San Gerolamo allora quando si trasferivano nella Citta, sia per la questua settimanale, sia per l'approvvigionamento necessario alle loro giornaliere occorrenze... Sp. aprile 1835.«

Arhiv Kavanjin-Capogrosso, Muzej grada Splita, br. 597.

²⁷⁾ G. Novak: Povijest Splita, I, str. 393. Split 1957.

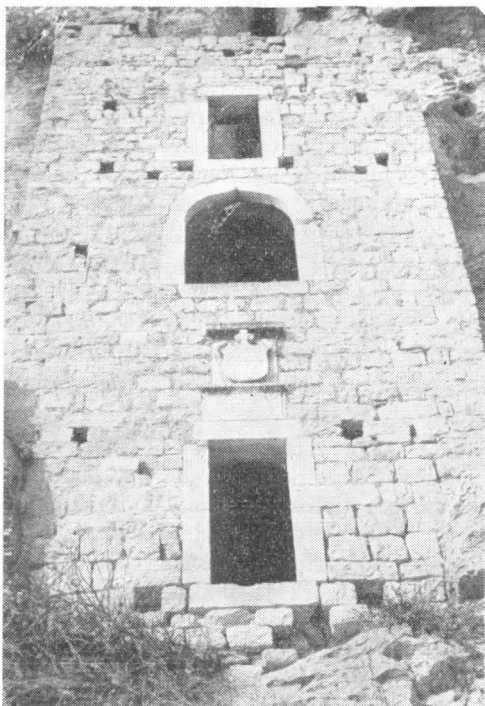
²⁸⁾ N. Kalogjera: O. c.

²⁹⁾ Zapisnici sjednica obih bratovština 2. II. 1918. i 24. IX. 1918., na kojima je odlučeno spomenuto spajanje nalaze se, uokvireni, u spilji sv. Jere.

³⁰⁾ Izvješće o djelatnosti Pokrajinskog Konzervatorijalnog Ureda za Dalmaciju i Povjereništva Dioklecijanove Palače u Splitu do konca godine 1920. Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku. God. XLIII. Prilog. Sarajevo 1920.

izglađenoj, te je pristup bio moguć jedino pomičnim ljestvama, koje su u slučaju obrane podizali u kulu.

Osim same njene slikovitosti u sklopu strmih litica, na ovoj kuli privlači i grb s natpisima nad ulaznim vratima. U jednostavnim renesansnim profiliranim okvirima izrađen je grb, zapis gradnje nad njim i potpis vlasnika i geslo s godinom pod njim, također pravilnim renesansnim slovima.

44. Karepićeva kula iz 1523. godine na Marjanu

Grb je podijeljen u dva polja. Lijevo ima dvije zvijezde i kose pruge pod njima, a desno tvrđavsku krunu sa zvijezdama i stablo u donjem dijelu. U lijevom uglu pod grbom je inicijal .IO.s, a u desnom. K. s. Grb i inicijali pomogli su mi da vlasnike spomenute kule nađem u splitskoj plemićkoj obitelji Karepić, Karipeus ili Karepeus (IOANES KARIPEUS). Isti grb ima lijepa renesansna palača obitelji Karepića na Narodnom trgu, do Vijećnice, građena 1564. godine.³¹⁾

³¹⁾ C. Fisković: Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil, sv. I, str. 94, sl. 16, 17. Zagreb 1954. D. Kečkemet: Renesansna klesarsko-kiparska djela u Splitu, str. 76.

Nad grbom je natpis:

HUD SCVLP. CAV. PRAEBVISTIS

Značenje kratica nije posve jasno, ali bi se moglo na slijedeći način protumačiti: »Hoc uti donum sculptum carenae preabuistis«.

Na donjoj ploči je natpis o slozi i neslozi, vjerojatno prema sličnoj misli Sallustijevoj u djelu »De bello Jugurtno«:

CONCORDES VOTA
SEQVNTVR
DISCORDES FRVSTRA
LABORANT
M. D. XXIII

U tom predjelu imale su svoje posjede i splitske redovnice, ali je bez temelja pučka tradicija, da su one u toj kući-pećini živjele kao u nekom samostanu, jer je u njoj prostora tek da se neko skloni, a ne da boravi.